צפנת פענח — תצוה

ביאור פסוק ואתה תצוה את בני ישראל ויקחו אליך שמן זית זך כתית למאור להעלות נר תמיד (כז, כ). וי"ל, ל"ל ואתה, דהל"ל צו את בני ישראל. ב' קושיות האלשיך שאין פה מקום צווי לשמן וכו'. ג' ויקחו אליך, הוא מיותר אליך. ד' למאור, דהל"ל להאיר. ה' להעלות, דהל"ל להדליק. ו' דהי' לו לצוות זה לאהרן. ז' דמסיק לדורות וגו', וזה אינו רק בזמן הבית. ח' ואתה הקרב אליך את אהרן וגו', קשה ל"ל ואתה, וגם אליך מיותר.

ונבאר משנה דאבות (פ"ד מ"ג) אל תהי בז לכל אדם, ואל תהי מפליג לכל דבר וכו'. וכבר ביארתי זה במקום אחר. וכעת נ"ל, ונבאר תחלה פסוקי פ' יתרו (שמות יח, יג-כב) ויהי ממחרת וישב משה לשפוט וגו' ויאמר וגו' הי' אתה [לעם] מול האלקים והבאת אתה את הדברים אל האלקים וגו' והודעת להם וגו', אתה תחזה וגו' ושפטו וגו'.

והספיקות רבו, דהל"ל ויעמדו על משה, ול"ל ב' פעמים העם. ב' הקשה בכלי יקר (שמות יח, יג) תחלה כתיב עמידה, ואח"כ ניצב. וביאר על ידי קו' מן בוקר עד ערב, הא באמת נדרש זה (שבת י.) שכל דיין הדן דין אמת וגו', לכך פירש שהדין היה רק שעה אחת, רק שנתקוטטו עמו כל היום אחר הפסק, וז"ש נצב כמו נצב לריב (ישעיה ג, יג), ודתן ואבירם יוכיחו נצב נצבים וכו' (ונ"ל שתמה וכל העם נצב עליך, שהיה ראוי לצד החייב להתקוטט, וכאן וכל העם נצב עליך וגו', יעו"ש).

ג' כפל כי יבא וגו', כי יהי' וגו'. ד' והבאת אתה את הדברים אל האלקים, שהוא תמוה שאם כפירוש רש"י (יח, יט) דברי ריבות וגו', אם כן מאי והבאת את הדברים אל האלקים, אל הדיין צריך להביא לפי דברי יתרו. ה' איעצך ויהי אלהים עמך, משמע שזולת עצתו לא יהי' אלקים עמו, וזה אינו. ושאר הספיקות.

ונ"ל, דמצינו פעולות ראשי הדור שיפעל לאנשי דורו הם ב' דברים, א' לדון בין איש ובין חבירו, ושאר צרכי הציבור שמוטל עליו לפקח בעסק והנהגת עיר או מדינה, וכמו שכתב האלשיך בפסוק משלי (כט, ד) מלך במשפט יעמיד ארץ וכו', יעו"ש.

ב' כי ראשי הדור הוא צינור להשפיע על ידו לאנשי דורו, דוגמת משה רבינו עליו השלום, שנאמר (במדבר יא, יז) ואצלתי מן הרוח אשר עליך ושמתי עליהם. ועל פי זה ביארתי קושית העולם אטו יראה מילתא זוטרתי הוא, אין לגבי משה זוטרתי הוא (ברכות לג:). והקושיא, הא משה אמר זה לישראל וכו'. וביארתי, כי מי שהי' לגבי משה, ר"ל עמו בדורו, שפתח להם צינור היראה, אז הי' זוטרתי, מה שאין כן אח"כ באמת יראת ה' היא אוצרו וכו' (ישעיה לג, ו), יעו"ש. וזהו כוונת חז"ל (תענית כד:) כל העולם ניזון בשב"יל וצינור של חנינא בני, כפירוש מורי זללה"ה וכו'. וכמו שהי' משה רבינו עליו השלום עם דורו, כך בכל דור ודור ודורשיו, וכמו ששמעתי ממורי זללה"ה כל שרוח המקום נוחה הימנו (אבות פ"ג מ"י), ר"ל שרוח המקום נוחה הימנו ושורה הימנו לאנשי דורו, ודפח"ח. הרי דשני דברים אלו הם פעולות ראשי הדור לאנשי דורו.

אך דשני אלו סתרי אהדדי, דאיתא בש"ס דסנהדרין (יז.) אדוני משה כלאם (במדבר יא, כח), מאי כלאם, אמר לו הטל עליהם צרכי ציבור והם כלים מאליהם. וכת' התוס' (ד"ה והם כלים) והם כלים מאליהן וכו', פירוש נבואתם כלה, שאין השכינה שורה מתוך עצבות אלא מתוך שמחה (ומכאן מוסר גדול למצערים ראשי הדור). והקשה מוהרש"א הא יהושע לא האמין שנבואתם אמת, ואיך יאמר לכלות נבואתן וכו', יעו"ש. ולי נראה דלק"מ, דיהושע הי' מסופק אם נבואתן אמת או לאו, ואמר הטל עליהם צרכי ציבור, ואם הם כלים מאליהן אז למפרע יתברר כי הי' בהם נבואה ועל ידי צרכי ציבור כלה, ואם לאו אין בהם נבואה ועושין רק להתפאר, כי ב' אלו סתרי אהדדי, שיהי' עוסק בצרכי הציבור המוטל עליו ויהי' שפע קדושה ונבואה שורה עליו זה אי אפשר, וק"ל.

ובזה יובן ויכוח יתרו עם משה, ויהי ממחרת וישב משה לשפוט את העם, שהוא בחינה א' הנ"ל שראוי לראש הדור לעשות לאנשי דורו. וע"י בחינה ב', כי ויעמוד העם על משה, כי עמדן וקיומם הי' על משה, שהי' זכותו כדאי להגין עליהם ולהמשיך להם שפע רוחני, שפתח להם צינור החכמה והיראה, וגם שפע הגשמי לפרנסת גופן שהי' מן בזכות משה (תענית ט.), וז"ש העם על משה מן בוקר עד ערב, כשהי' להם אור בוקר זיכוך רב, או ערב שהוא נוטה לחשכת לילה, כשחטאו, מכל מקום עמדו וקיימו על משה וזכותו, והוא על דרך שאמרו חז"ל (אבות פ"א מ"ב) על ג' דברים העולם עומד וכו'.

וירא חותן משה את כל אשר הוא עושה לעם, ר"ל כללות ב' הדברים הנ"ל הסותרים זה את זה, כנ"ל. ויאמר מה הדבר הזה אשר אתה עושה לעם, שהם המשפטים וצרכי ציבור המוטל עליך, ודבר זה גרם לכלות נבואתך, וז"ש מדוע אתה יושב לבד"ך דייקא, בלא שפע נבואה. ועל דרך זה פירשו המפרשים משנה דאבות (פ"ג מ"ד) המהלך בדרך יחידי וכו', יעו"ש. וכל העם ניצב עליך, שיהי' להם קיום כמו (דברים כט, ט) אתם נצבים היום, הוא עליך, מן הבוקר עד הערב.

והשיבו משה רבינו עליו השלום כי יבוא אלי העם לדרוש אלקים, שאין כאן סילוק שכינה, רק אלקים נצב כאן, והראיה כי יהי' להם דבר בא אלי ושפטתי וגו', דהל"ל באו אלי, וכקושית הזוהר (ח"ב עח.), אלא בא אלי דא רוח קודשא דאתי לגבי' ובי' הוה ידע וכו', עיין במקום אחר מזה. לכך שפיר אני עושה ב' דברים, ושפטתי בין איש וגו', וגם [ו]הודעתי וגו', שהוא יחוד ודיבוק בו יתברך על ידי הדעת כנודע.

ויאמר חתן משה וגו', נבול תבול וגו', ותרגומו מילאה תלאה, ר"ל גם שהוא כך לשעה, אבל אח"כ תהי' נלאה גם אתה, שיכלה נבואתך, גם העם הזה וגו', לא תוכל עשוהו לבד"ך דייקא, שתסלק נבואתך, איעצך ויהי אלקים עמך, שלא יהי' סילוק שכינה רק יהי' עמך תמיד, הי' אתה לעם מול האלקים, ר"ל שתהי' אמצעי בין אלקים ובין העם, שיושפע על ידך לעם שפע אלקים, שצנור ושפע החכמה יגיע להם באמצעותיך.

והבאת אתה את הדברים אל האלקים, והענין, דכתב בספר יצירה בבא א' המליך אות ב' בחכמה וקשר וכו', וכתב בס' הראב"ד בשם האר"י זללה"ה, וזה לשונו: הענין הוא, כי כל הכוחות לא יפעלו אלא בסוד חזרתם וצירופם אל מקוריהם, (בינה הנקרא האלקי"ם) ואז ישפיעו עליהם שפע רב וחזק

לשיוכלו הם לפעול פעולתם בחוזק, וזה סוד המליך אות א', כי יחדה וקשרה אל שרשה, ואז הוציא פעולה אחת ממנה, עכ"ל. וזהו כוונת כל הברכות, וכוונת לולב, שיעלה אל הדעת לשורשן, ואח"כ להורידן ולהשפיע לנוקבא, והבן. ובזה יובן והבאת את"ה, הוא שהי' בחינת משה סוד הדעת שורש כל הדברים אל האלקים, בסוד חזרתם אל שרשן ומקורן, ועל ידך יגיע להם השפע באמצעותיך, אבל המשפטים וצרכי ציבור לא יהיו מוטלין עליך, אלא ואתה תחזה וגו' ושפטו את העם וגו', ואז אי"ש על מקומ"ו יבא בשלו"ם, על ידי אמצעי ברית שלום המייחד בין איש למקומו כנודע, והבן.

ובזה יובן משנה הנ"ל, אל תהי בז לכל אדם, שהוא התלמיד חכם שהוא נבזה בעיניו נמאס, וגם אתה תבוז אותו, כי דרך העולם כך, וכמו שכתב בעוללות אפרים (מאמר שסא) רבי יוחנן הוה יתיב אשערי טבילה (ב"מ פד.), יעו"ש. או לפי שדרך העולם שיהי' ראש הדור מפקח בכל צרכי ציבור, ואם לאו בוז יבוזו לו למה הוא לנו בלא תועלת, וכמו שביארתי במקום אחר שאמרו ערב רב (שמות לב, א) קום עשה לנו אלקים, דכתב הרמב"ן ר"ל מנהיג שילכו לפנינו בעסק צרכי ציבור, כי זה משה האיש, ר"ל שהוא איש גבר בגוברין לפקח בעסק הציבור להוציא ממצרים וקרע הים ונתן מן, ועתה אחר נתינת התורה לא ידענו מה הי' לו, שהוא מתבודד תמיד וכו', יעו"ש. ואמר מכל מקום אל תהי בז לכל אדם כדי שאל תפליג לכל דבר, ר"ל כמו במשה כי יהי' להם דבר בא אלי, כי באמצעות משה שרה עליהם רוח חכמה ונבואה, כך בכל דור דור ודורשיו רוח המקום נוחה הימנו לבני דורו, וכאשר הוא בז לראש הדור הוא מפליג לכל דב"ר, שלא יהי' נוח הימנו, והבן.

ובזה יובן ואתה תצוה את בני ישראל, ר"ל ואתה, בחינת משה סוד הדעת, תצוה - תחבר אל בני ישראל, כי על ידי אמצעות משה יגיע להם שפע הדעת, שהוא צינור ושביל להשפיע לישראל סוד הדעת על ידי משה. אך כל הכוחות לא יפעלו אלא בסוד צירופם אל מקוריהם ושרשיהם וכו', וז"ש ויקחו אליך שמן, מן מקור החכמה הנקרא שמן, כי הדעת מייחד בין חכמה ובינה, ואח"כ כתית, שהוא סוד נענוע הלולב להמשיך מן מקור הדעת כדי להשפיע למאור ולהעלות נ"ר סוד רוח ונשמה תמיד, שהוא תכלית ראשי הדור עם האנשים שבדורו לתקן ולהעלותן אל שרשן תמיד, והבן.

עוד יש לומר ביאור (שמות יח, יט) הי' אתה לעם מול האלקי"ם וגו', דשמעתי פירוש הש"ס (תענית כב.) הני תרי בדחי וכו' שהיו מייחדין ומעלין כל מעשי בני אדם, כי אם מי שהי' עצוב והיו מבדחין אותו והעלוהו וכו', ודפח"ח. ובזה יובן הי' אתה לעם מול האלקים, שתהי' ממוצע בין האלקים ובין העם, והיינו לענין והבאת את הדברים אל האלקי"ם, לקשרן ולהעלותן, והבן.

•

עוד יש לומר ואתה תצוה את בני ישראל ויקחו אליך שמן זית זך וגו' (כז, כ). ונבאר משנה הנ"ל (אבות פ"ד מ"ג) אל תהי בז לכל אדם ואל תהי מפליג לכל דבר וכו'.

ונבאר משנה דאבות פרק א' (מי"ב) הלל אומר הוי מתלמידיו של אהרן, אוהב שלום, אוהב את הבריות ומקרבן לתורה.

ונראה לי, דאיתא בפרק ב' דשבת (לא.) דבא גר להלל, למדני כל התורה כשאני עומד על רגל אחד, ולמדו פסוק (ויקרא יט, יח) ואהבת לרעך כמוך, דעלך סני לחברך לא תעביד, ואידך פירושא, זיל גמור וכו'. ורבו המפרשים בזה. ובכלי יקר פ' קדושים, במצות עשה ואהבת לרעך כמוך (ויקרא יט, יח), פירש, שיעמוד לו כל מצות התורה על יסוד אחד, וכמ"ש בש"ס דמכות (כד.) בא חבקוק והעמידן על אחת, וצדיק באמונתו יחיה (חבקוק ב, ד). וכי תימא אם כן סותר להלל, שאמר ואהבת וגו', זה אינו, כי כל מצות התורה על ב' סוגים, א' המצות שבין המקום לבני אדם, ויסוד לכולם האמונה בה'. ב' המצות שבין אדם לחבירו והיסוד לכולם פסוק ואהבת וגו', וכשאמר כאן על רגל אחד, היינו יסוד אחד לכל סוג, ואהבת הוא יסוד המצות שבין אדם לחבירו, ואמר לו גם סוף הפסוק אני ה', דהיינו יסוד של חבקוק האמונה בה' וכו', יעו"ש.

ובזה נראה לי לבאר קושית העולם דאמרו במכילתא (פ' בשלח פרשה ו) ויאמינו בה' ובמשה עבדו (שמות יד, לא), אם במשה האמינו קל וחומר בה', ומה תלמוד לומר ובמשה וכו'. והקשו דהל"ל מה תלמוד לומר בה'. ותרצו המפרשים, עיין עליהם. ולי נראה דמעיקרא לק"מ, דהכפל הוצרך על ב' סוגי הנ"ל, ויסוד א' האמונה בה' וז"ש ויאמינו בה'. ויסוד ב' ואהבת לרעך כמוך, כי אהבה לחבר בין שני רעי"ם, הוא בחינת משה שנקרא רעיא מהימנא, והבן זה שאמר ובמשה עבדו האמינו גם כן, סוגי ב'.

ובזה יובן משנה הנ"ל, שהלך הלל לשיטתו שלימד לגר ב' יסודות הנ"ל, אוהב הבריות נגד ואהבת לרעך. ומקרבן לתורה, נגד יסוד וצדיק באמונתו יחיה, כי השם יתברך נקרא תורה וכמ"ש, ולקרבן להשם יתברך על ידי האמונה בו יתברך, וק"ל.

ובזה יובן אל תהי בז לכל אדם, גם שהוא אינו אוהב לך ואתה נבזה בעיניו, אל תהי בז לכל אדם גם לזה, רק ואהבת וגו', יסוד א'. ואל תהי מפליג לכל דבר, כי ביארתי במקום אחר פסוק (בראשית טו, ו) והאמן בה' ויחשבה לו צדקה, וכמ"ש בזוהר (ח"א צ:) יעו"ש, ור"ל על ידי האמונה חיבור מלכות הנקרא דבר ונקרא צדק, אל יסוד ומשם ולמעלה, ונקרא צדקה וכו', יעו"ש. אם כן נתחבר יסוד הנקרא כל, עם מלכות הנק' דבר. היפך המחוסר האמונה מפריד אלוף ומפליג ומפריד לכ"ל דב"ר, מה שאין כן על ידי יסוד ב' וצדיק באמונתו יחי' אל תהי מפליג לכל דבר. והבן מ"ש אין לך אדם שאין לו שעה, חלק במלכות הנק' שעה, וראוי לאהוב כל אדם מצד סוג זה. ואין לך דבר שאין לו מקום, שם הוי"ה בהכאה גימטריא מקום כנודע, ועל ידי האמנה מחבר דבר אל מקום, והבן.

ובזה יובן ואתה תצוה את בני ישראל, כי ואתה בחינת משה שנקרא רעיא מהימנא, תצוה ותחבר בין שני רעים, נגד יסוד ואהבת לרעך כמוך וגו'. וגם תצוה כפשוטו, להזהיר ולצות את בני ישראל שהם נצח והוד, תרי סמכי קשוט, שבהם סוג האמונה כנודע, וגם שמעתי זה מפורש מפי מורי זלה"ה, והיינו סוג ב' הנ"ל. ועל ידי ב' יסודות אלו ויקחו אליך שמן זית זך למאור להעלות נר תמיד וכנ"ל, וק"ל.